

Studijní opora (studijní text)

Název předmětu: Válečná studia II

Téma: Teorie války a její odraz ve vojenském umění

Zpracoval: doc. Ing. Ivo PIKNER, Ph.D.

Obsah

Téma sdružuje základní problémy:

1. Otázky vytváření teorie války, součásti a nástroje politiky
2. Otázky teorie vojenského umění, které řeší jak používat ozbrojené síly pro realizaci politických (strategických), operačních a taktických cílů.
3. Využívání poznatků a zkušeností z válek minulých i současných.

ÚVOD

Teorie války i teorie vojenského umění šly v průběhu historie ruku v ruce, někdy se dokonce ztotožňovaly. Jestliže ale uznáme závěry, že válka je pouze pokračováním politiky a jejím nástrojem, pak je nutno zvlášť vydělit teorii vojenského umění, tedy teorii a praxi, která se zabývá otázkami jak úspěšně válečné (operační, bojové) činnosti vést. Samotná teorie války je určující pro teorii vojenského umění. Teorie vojenského umění může také ovlivnit politické otázky a v důsledku i teorii války – příkladem může být teorie strategického, operačního i taktického použití jaderných zbraní.

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Název projektu: Inovace magisterského studijního programu Fakulty vojenského leadershipu

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/2.2.00/28.0326

PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY.

Obě teorie jsou součástí vojenské vědy.

1. TEORIE VÁLKY – PŘÍSTUPY K ŘEŠENÍ

TEORIE VÁLKY zahrnuje velké množství dílčích teorií (teorií středního dosahu); neexistuje však jedna komplexní, velká teorie, která by byla schopna tento mnohostranný jev pojmout v celku.

Pokud by měla být teorie války skutečně komplexní, musela by do sebe zahrnout hlediska celého spektra disciplín a vědních oborů: biologie, psychologie, sociální psychologie, antropologie, historie, politické vědy, ekonomie, geografie, teorie komunikace, organizace, hry a rozhodování, strategická studia, systémové a integrační teorie, stejně jako filozofii, teologii a religionistiku.

Lze jen stěží předpokládat, zda bude někdy možné dosáhnout takto rozsáhlé syntézy lidského vědění. Následující přehled teorií války je proto nutně selektivní.

Neexistuje pouze jediná, všeobecně přijímaná definice války. Možné přístupy směřují k definici sociologické, politicko-filozofické, kvantitativní a mezinárodněprávní.

Sociologická definice. Válka je vyhoceným a násilným projevem sociálního konfliktu. Základním nástrojem řešení konfliktů v hierarchicky organizované společnosti je politika.

Konflikt může být vyřešen nenásilně, či násilně - válkou. Ne každý násilný sociální konflikt však musí nutně vyústit ve válku.

Politicko-filozofická definice I. Carl von Clausewitz jako první systematicky zpracoval teorii války. Jeho pojednání O válce je i dnes uznávaným dílem politické filozofie. Clausewitz zformuloval tezi o podřízenosti války politickým cílům a zároveň vyslovil požadavek studovat válku v rámci širšího sociálně-politického kontextu či struktury. Jeho práce je dodnes základním kamenem západního myšlení o válce a zároveň ústředním referenčním bodem všech teorií války. Clausewitz chápe válku jako „akt násilí s cílem přinutit protivníka aby se podřídil naší vůli“. „Válka“, dodává Clausewitz, „je pouze pokračování politiky jinými prostředky, ... politický záměr je účelem, válka je prostředkem, a prostředek si nikdy nelze odmyslit od účelu“. Válka tedy nemá smysl sama o sobě, její „politický účel ... leží mimo její obsah“. Válka proto nemůže nikdy být „úplně izolovaný akt“, není v ní „obsaženo rozhodnutí samo v sobě dovršené“, protože ji již předem ovlivňuje „uvažování o politickém stavu, jaký po ní nastane.“

Politicko-filozofická definice II. V kapitole **Závěr pro teorii** upozorňuje autor na „tři tendence ... **tři různé soustavy zákonů**“, které určují válku:

Válka je tedy nejen učiněný chameleon, protože v každém konkrétním případě trochu mění svoji povahu, nýbrž i svými jevy v celku, se zřetelem na tendence, které ji určují, je to vrtošivá trojice, složená z prvotní násilnosti svého živlu, totiž z nenávisti a

nepřátelství, na které je třeba pohlížet jako na **slepý přirozený pud**, ze hry pravděpodobností a náhody, které z ní dělají **volnou duševní činnost**, a z podřízené povahy politického nástroje, která ji podrobuje **jen a jen rozumu**.

První z těchto tří stránek se týká spíše lidu, druhá spíše vojevůdce a jeho vojska, třetí spíše vlády. Vášně, které mají ve válce vzplanout, musí už v národech být; rozsah, jakého dostoupí hra odvahy a nadání v oblasti pravděpodobností náhody, závisí na vlastnostech vojevůdce a vojska, kdežto politické účely se týkají jedině vlády.

Kvantitativní definice. Statisticky dokumentuje a kvantifikuje ozbrojené konflikty a jejich rozsah. Ozbrojený konflikt je dělen podle počtu ztrát na životech za určité časové období do tří kategorií :

Malý ozbrojený konflikt (angl. minor armed conflict) - během jednoho každého roku konfliktu zahyne v boji více než 25 osob; v průběhu celého konfliktu méně než 1000 osob.

Střední ozbrojený konflikt (angl. intermediate armed conflict) - během jednoho každého roku konfliktu zahyne více než 25 a méně než 1000 osob; v průběhu celého konfliktu více než 1000 osob.

Válka - nejméně 1000 obětí v každém roce konfliktu.

Mezinárodněprávní definice. Implicitně vychází z Clausewitzova pojetí války. Válka je výsadním právem státu vést „ozbrojený boj za určité politické cíle zvláště k tomu vybranými a vycvičenými skupinami obyvatel, pomocí zvláštních nástrojů, určených speciálně k vedení tohoto boje“.

Pro platnost této definice musí být splněny jisté organizačně-strukturní předpoklady: Existuje legální autorita - stát, který je právně zmocněn vést válku. Stát myslí strategicky, tj. racionálně definuje své politické zájmy a cíle, zvažuje a hledá cesty k jejich dosažení a zároveň určuje prostředky k tomu přiměřené. Válka je tedy podřízena politice, není samoučelná.

Neexistuje jedna všeobecně přijímaná **typologie válek**. Nejčastěji užívanými kritérii jsou **prostor, čas, intenzita a metoda**. Jednotlivé ideální typy se v reálném světě málokdy vyskytují v čisté formě; hranice mezi nimi jsou pohyblivé, vzájemně se prostupují, jednotlivé kategorie se mnohdy částečně překrývají, doplňují či spojují.

Prostor. Prostorové kritérium zkoumá teritoriální rozsah válečného konfliktu a rozsah jeho dopadů v rámci určitého systému nebo subsystému mezinárodních vztahů.

Lokální války - teritoriálně úzce omezené ozbrojené konflikty, které se nejčastěji odehrávají uvnitř státu či mezi dvěma státy. Okolní státy do nich nejsou přímo zataženy.

Regionální války - zachvacují celý region -- subsystém mezinárodních vztahů, účastní se jich více států. Regionální charakter měla např. první arabsko-izraelská válka (1948-49).

Globální válka - ozbrojený konflikt, kterého se přímo účastní většina států světa.

Centrum-periferie - koloniální a národně-osvobozovací války. Do této kategorie spadají více než dvě třetiny všech válek a ozbrojených konfliktů, které se na světě odehrály od roku 1945. Nejznámějším příkladem je vietnamská válka (1965-1973), patří sem též válečný výboj Sovětského svazu v Afghánistánu (1979 - 1989).

Čas. Časové kritérium zkoumá především dobu trvání konfliktu.

Krátké války - jsou charakteristické jednou či několika málo rozhodujícími bitvami a trvají většinou méně než jeden rok. (Blitzkrieg, Šestidenní - 3. arabsko-izraelská....).

Vleklé války - dlouhodobé ozbrojené konflikty, které se vlečou několik let či desetiletí. (irácko-iránská válka, konflikt Indie-Pákistán, občanská válka v Afghánistánu (od roku 1989 dodnes)).

Intenzita. V rámci tohoto kritéria hodnotíme dosah válečného cíle, rozsah válečné mobilizace státu a dopady války na civilní obyvatelstvo.

Omezené války - jsou vedeny pro dosažení omezených politických cílů (např. připojení části území obsazeného jiným státem), válčící země nepřechází na systém válečného hospodářství a nemobilizuje veškerou bojeschopnou populaci, civilní obyvatelstvo není bezprostředně zasaženo bojem. Válka vedená jednou stranou jako omezená může být za jistých okolností z pohledu druhé strany válkou totální.

Totální války - jsou vedeny ve snaze dosáhnout absolutního cíle (např. bezpodmínečná kapitulace protivníka, svržení vlády, okupace státu nebo dokonce vyhlazení jeho obyvatel). K dosažení tohoto cíle je zaměřena mobilizace veškerého materiálního, lidského a morálního potenciálu válčící země. Civilní obyvatelstvo se stává jedním z cílů vojenských úderů. Totální válka je málokdy zamýšlena jako taková od samého počátku.

Metoda. Kritériem je v tomto případě způsob vedení války (doktrína) a respekt k normám válečného práva.

Pravidelná válka - splňuje parametry shora uvedené Clausewitzovy definice. Válka je formálně vyhlášena subjektem mezinárodního práva - státem, je vedena a ukončena v souladu s právními konvencemi. Boje se účastní pravidelná armáda, tedy hierarchicky strukturovaná a disciplinovaná skupina vycvičených a jednotně označených (uniformovaných) odborníků, kteří dodržují normy válečného práva ohledně zacházení se zajatci a civilním obyvatelstvem. Válčící strany používají přiměřené prostředky (neužívají zakázané druhy zbraní). Válečná strategie je vedena snahou porazit protivníka v přímé, otevřené a pokud možno rozhodující bitvě. Příkladem je válka v Perském zálivu (1991) nebo válka mezi Etiopií a Eritreou (od roku 1998).

Nepravidelná válka - uchyluje se k ní slabší protivník v asymetrické situaci - tedy v boji se silnější stranou. Metody nepravidelné války užívají především národně-osvobozené hnutí, revoluční skupiny, mohou však být i doplněním tradičních konvenčních postupů. Nepravidelná válka je zřejmě nejobtížněji zachytitelná a typizovatelná forma válečnictví. Jejím prototypem byla španělská **guerilla** (ve

španělštině doslova „malá válka“), tedy způsob boje španělských nepravidelných (partyzánských) sil proti Napoleonově armádě v letech 1808-14. Název guerilla se obecně vžil pro označování nejrozumnějších druhů nepravidelného vedení války.

Guerillové jednotky se vyhýbají přímému boji a operují rozptýleně, přičemž využívají výhod terénu (nejlépe členitého). Guerilla odmítá přistoupit na způsob boje, k němuž je vycvičen protivník, a naopak se mu snaží vnutit svůj způsob boje a pro sebe výhodný rytmus konfliktu. Řídí se přitom zásadou, že guerilla vítězí, když neprohrává, zatímco pravidelná armáda prohrává, když nevítězí. Clausewitz tento typ označuje jako „lidová válka“, „princip odporu se vyskytuje všude a nikde“.

Poslední velkou pravidelnou válkou (moderní válkou) byla válka v Perském zálivu (1991), která pravděpodobně napsala tečku za érou moderního válčení. Válka v zálivu naplnila všechny požadavky tradiční evropské doktríny spravedlivé války. Existoval spravedlivý, morálně a právně jednoznačný důvod - agrese proti Kuvajtu a jeho následná okupace.

Válka byla vedena konvenčními zbraněmi a pravidelnými armádami. Vítězové úzkostlivě dodržovali všechny zásady válečného práva. Válka v Perském zálivu je modelovým příkladem řádně vedené moderní války, rychlého a rozhodujícího vítězství za cenu minimálních ztrát a souběžných škod. Zdá se však, že na dlouhá budoucí léta nejspíše příkladem posledním.

Válka v zálivu také ukázala, že, vzhledem k technickému a technologickému náskoku Spojených států před zbytkem světa, nelze USA a jejich spojence porazit v tradiční, moderně pojeté otevřené válce, v přímém konfliktu a v rámci **symetrické strategie**.

Logicky z toho plyne, že případný protivník Západu bude používat nekonvenční guerillové metody nepravidelné války a **asymetrické strategie**. Ke střetům bude docházet především v rámci mírových operací mimo teritorium zemí Západu. Vzhledem k současným komunikačním možnostem může být **guerilla** v místě konfliktu doplněna o teroristické útoky na vybrané cíle kdekoli na světě, přičemž nelze vyloučit možnost užití zbraní hromadného ničení v útoku proti civilnímu obyvatelstvu.

Postmoderní válka kombinuje tradiční postupy **guerilly** s plošným terorem, který mnohdy přerůstá v organizovanou genocidu.

Postmoderní válka nečiní rozdílů mezi vojenskou a civilní sférou, válka není oddělena od života občanské společnosti, jako tomu bývalo ve „zlatém věku“ válek moderních. Naopak, ozbrojený konflikt, který v průběhu XX. století postupně a stále hlouběji zasahuje do života celé společnosti, je v postmoderní válečné realitě běžnou součástí každodenního života. Zbraň se pro část civilních obyvatel stává nezbytným předmětem denní potřeby. Je to válka bez lineárních front, válka rozptýlená v prostoru jak geografickém, tak společenském. Je to válka krutá a záludná, a je tudíž obtížné rozlišit v ní síly dobra a zla, protože se zpravidla vymyká kritériím doktríny spravedlivé války.

Vraždění civilistů, které mnohdy narůstá do rozměrů genocidy a často bývá provázeno tzv. etnickým čištěním, není v těchto konfliktech vedlejším produktem války, ale jedním z jejích základních nástrojů a zároveň cílů.

2. TEORIE VOJENSKÉHO UMĚNÍ A VYUŽÍVÁNÍ POZNATKŮ A ZKUŠENOSTÍ

Teorie vojenského umění je jádrem vojenské vědy a zaujímá v ní vedoucí místo.

Samotná **vojenská věda** je systémem poznatků o charakteru, zákonech války, přípravě ozbrojených sil a země k válce a způsobech jejího vedení. Hlavním předmětem jejího zkoumání je válka a činnosti ozbrojených sil v ní.

Poznatky a zkušenosti z průběhu vedení válek, konfliktů a činností vojsk, jejich zobecňování a využívání ve všech oblastech vojenského umění, mají nezastupitelné místo.

Teorie vojenského umění představuje systém znalostí o přípravě a vedení vojenské činnosti strategického, operačního i taktického měřítká za všech podmínek.

Teorie vojenského umění má dnes tři základní složky.

Přestože teorie velení vojskům, teorie podpory a zabezpečení činnosti vojsk mohou být zkoumány samostatně, jsou současně součástí základních složek vojenského umění.

Vojenská strategie má vedoucí postavení vůči operačnímu umění i taktice. Je určitým spojovacím článkem mezi politikou a vojenskou akcí, jejíž provedení je z politické úrovně požadováno.

Význam médií a svobodného přístupu k informacím se bude prohlubovat. Stále více globálně závislý svět bude vyžadovat časovou dostupnost, šíření a aplikaci informací. V regionech, ve kterých budou technicky pokročilá domácí média bojovat o vliv nad názory lokálních a mezinárodních posluchačů, budou schopna efektivně ovlivnit porozumění krizi nebo konfliktu a pravděpodobně získají iniciativu. V tomto kontextu musí být vojenské síly schopné provádět operace pod dohledem médií a tím i veřejnosti, což si vyžádá vyšší transparentnost a otevřenost.

Teorie operačního umění se soustřeďuje na otázky teorie přípravy a vedení společných operací ozbrojených sil v operační úrovni, rozpracovává otázky charakteru, obsahu operací a teorii jejich vedení pod vlivem vývoje v bezpečnostním a operačním prostředí. Řeší i otázky velení vojskům včetně plánování a řízení operací. I pro tuto úroveň je významná otázka zabezpečení a podpory v operacích.

Teorie taktiky představuje systém znalostí o přípravě a vedení boje jednotkami, útvary a svazky různých druhů vojsk. Zkoumá zákonitosti, charakter a obsah boje, formy použití vojsk. Rozpracovává způsoby přípravy a vedení boje, organizace součinnosti, zabezpečení a podpory a velení vojskům.

Využívání poznatků a zkušeností je nepřetržitý proces, ve kterém jsou praktická zkušenosti a poznatky využívány jak v teorii, tak i v praxi. Poznatky a zkušenosti jsou

využívány pro zpracování normativů (předpisů, doktrín, odborných publikací ...), ale slouží také ke zvyšování vojensko-odborné úrovně velitelů a štábů. V neposlední řadě poskytují historické analogie pro aktuální praxi.

Využívání poznatků a zkušeností respektuje pravidla, postupy a metody, které jsou charakteristické pro tento typ práce. Jde o požadovanou dovednost vojáka z povolání, která přispívá k jeho flexibilitě a schopnosti orientovat se v problematice vojenského umění. Nejúčinnějším se ukazuje provádění hodnocení a zpracování kolektivním způsobem, což vyžaduje zvládnutí způsobů skupinové práce.

1. VYUŽÍVÁNÍ POZNATKŮ A ZKUŠENOSTÍ Z VÁLEK MINULÝCH I SOUČASNÝCH

CHARAKTERISTIKA A ZAŘAZENÍ STUDOVANÉ OPETRAČE / ČINNOSTI

Vymezení (pojmenování) operace / činnosti:

- *jaká operace / činnost je zkoumána;*
- *kým byla prováděna – rota, prapor, pluk, brigáda ...;*
- *jaký druh bojové činnosti jde – útok, obrana*

Vojensko – politický rámec zkoumané operace / činnosti:

- *charakteristika války / zasazení sil;*
- *příčina konfliktu, zúčastněné strany a jejich cíle;*
- *doba trvání a celkové počty zúčastněných stran;*
- *ztráty v živé síle a v materiálu;*
- *vítěz / poražený, způsob ukončení konfliktu a dopady na mezinárodní scéně.*

VÝSLEDKY STUDIÍ OPERACE / ČINNOSTI

Složení zúčastněných stran a prostředí operace / činnosti:

- *počty* - *osoby;*
- *technika;*
- *technologie (přístup a využívání technologií);*
- *terén* - *charakteristické rysy terénu a schopnosti vojsk v něm působit;*
- *sociální prostředí operace / činnosti – vztah obyvatelstva k zúčastněným stranám.*

Úkoly zkoumaných stran:

- *cíle (stanovené nadřízeným velitelem a velitelem zkoumaného prvku);*
- *zvolené způsoby realizace (záměry a zvolené taktiky velitelů).*

Průběh operace / činnosti:

- *rozmach operace / činnosti (šířka, hloubka, tempo, doba);*
- *etapizace / fázování, je-li možné definovat;*
- *rozhodující činnosti a události ovlivňující průběh i konečný výsledek (na obou stranách).*

Rozhodující příčiny úspěchu / neúspěchu stran:

- *chyby a přednosti velitelů a zvolených způsobů i postupů činnosti (zvolené taktiky);*

- chyby a přednosti vojsk (realizace záměru velitele taktikou);
- ztráty v osobách a technice;
- důsledky pro výsledek operace / činnosti nadřízeného velitele (případně pro celou válku).

Závěry pro uplatnění v teorii vojenského umění:

- v taktice;
- ve velení a řízení.

Využitelnost v soudobé teorii a praxi vojsk:

- motivační;
- faktická.

ZÁVĚR

Bezpečnostní a operační prostředí je hodnoceno na všech úrovních (strategické, operační, taktické).

Operační prostředí je součástí bezpečnostního prostředí.

Důsledné hodnocení operačního prostředí a přijímání opatření k eliminaci negativních vlivů z něj plynoucích je povinností všech velitelů.

Hodnocení bezpečnostního a operačního prostředí je součástí rozhodovacího a plánovacího procesu (plánování operace, boje, činnosti).

Studia válek, operací činností vojsk patří k dovednostem velitelů a štábů. Slouží rozvoji teorie i aktuální praxi.

Úkoly pro samostatnou práci:

V samostatné práci se zaměřit na prostudování literatury, která slouží především k rozšíření znalostí v dané tematice a dále k nalezení odpovědí na otázky, které jsou stanoveny na seminář.

Základní

Clausewitz, Carl von. **O válce**. Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1. 756 s.

Šedivý, Jiří. **Válka: rámec pro analýzu**. Dostupné na <http://prg.xf.cz/kniha/kap7.htm> (14.6. 2011). 18 s.

Rozšiřující

Novotný, Karel. **Základy vojenské vědy**. Vyškov: VVŠ PV, 2000. ISBN-80-7231-063-1. 190 S.

Na semináři (společný pro témata 1 – 3) odpovědět na otázky:

1. Čím jsou charakterizovány postmoderní války?
2. V čem spatřujete význam využívání poznatků a zkušeností z válek, operací, činností vojsk?